

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Деоби Сергія Андрійовича
«Дебюссізм як складова модерністської культурної спадщини»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»
галузі знань 02 «Культура і мистецтво»

Головна увага автора рецензованої дисертації зосереджена на всебічному дослідженні явища дебюссізму. Попри вагоме значення, концепт «дебюссізм» донедавна залишався недостатньо осмисленим у сучасному мистецтвознавчому дискурсі, зокрема в українському музикознавстві. Розгляд динаміки його функціонування у системі *культурної спадщини* епохи модернізму є беззаперечним маркером актуальності проблематики наукового дослідження, а також важливою складовою позицій новизни роботи, оригінальності дослідницької ідеї і водночас показником значущості поставленої мети та отриманих результатів наукової розвідки Сергія Андрійовича Деоби. Принагідно зазначимо, що на сторінках його дисертаційної роботи відбувається ревізія термінології (зокрема, «орієнталізм»), а термін «спадщина» переконливо позбавляється репутації музикознавчого шаблону та постає ключовим евристичним знаряддям осмислення різних сегментів культури, зокрема проблематики національної ідентичності.

Цінність проведеного дослідження визначається одразу декількома важливими факторами. Перш за все, необхідно відзначити чіткі методологічні орієнтири роботи. Акцентуючи на теоретичній зрілості дисертаційного дослідження С. Деоби, підкреслимо самостійну науково-верифіковану дослідницьку стратегію автора у відповідності до напрацювань українських музикознавців, зокрема: з питань історії музичної культури Франції та творчості К. Дебюссі; з проблематики музичного модернізму та французьких модерністських студій; із теоретичних аспектів інтегративних взаємодій видових мистецьких компонентів. У цьому ракурсі виправдано актуалізуються студії Т. Гнатів; науковий доробок В. Жаркової та її школи (зокрема Н. Клімової, Ц. Лі, С. Луковської), а також системні теоретичні напрацювання О. Корчової, В. Реді.

По-друге, дисертантом опрацьовано значний масив *зарубіжних критичних та публіцистичних публікацій* щодо терміну *дебюссізм*, тож обраний напрям та шлях переосмислення аксіологічних оцінок досліджуваного феномену у площині наукового дискурсу видається цілком переконливим. Ключове поняття *дебюссізм* у відповідних розділах роботи С. Деоби репрезентовано доволі системно, що засвідчує глибоке осмислення автором різних джерел англо- та франкомовної літератури. Привертає увагу залучення широкої панорами розвідок про *debussysme*,

серед яких – роботи Л. Лалуа (Laloy L., 1910), Л. Валласа (Vallas L., 1933), низка репрезентативних статей авторів збірки 2003 року «Кембриджський довідник про Дебюссі» під редакцією Саймона Трезіза та особливо – ретельний аналіз висновків дисертації Дж. Гаррісон (Harrison J., 2011), розвідки М. Вілдон (Wheeldon M., 2017). Переконливо констатується відсутність універсальної дефініції у зазначеному сегменті джерел, натомість зазначається висока інтенсивність використання терміну *дебюссізм*.

Інший змістовий вектор дослідження дебюссізму пов'язаний із модернізмом. У трактуванні зарубіжних науковців творчість К. Дебюссі слугує своєрідним камертоном модерністських процесів у європейському мистецтві. З-поміж численних студій, залучених до наукового діалогу у роботі С. Деоби, особливо вирізняється внесок Дж. Гаррісон, яка вважає «<...> дебюссізм синонімом французького музичного модернізму та навіть зазначає, що дебюссізм є його ключовим етапом. Із цього постає, що дебюссізм розглядається авторкою дисертації, окрім композиційного та соціального, ще й на третьому – епохальному (історичному) рівні як певний культурний сегмент доби музичного модернізму» (Harrison J. E. *Fashionable Innovation: Debussysme in Early Twentieth-Century France*. Ph.D. *Dissertation*, The Ohio State University. 2011. 292 p. Цит. за: Деоба С. Дисертація, с. 62). Такий підхід допомагає усвідомити дійсно об'ємний і багатовекторний характер *дебюссізму* як комплексного явища доби модернізму.

Тим не менш, попри існуючий масив робіт науковців різних національних шкіл, актуальним завданням залишається уточнення поняттєвого статусу дебюссізму та визначення його співвідношення з естетичними закономірностями доби модернізму, що й зазначає С. А. Деоба після ретельного аналізу джерел як відправної точки свого дослідження. На сторінках його дисертації дебюссізм постає як багатовимірний культурний феномен, що не зводиться до сукупності стильових ознак чи композиційних технік, а функціонує на декількох взаємопов'язаних рівнях: композиційному, соціальному та епохальному (зі складним внутрішнім устроєм кожного). Ключовою особливістю цього явища, згідно влучної думки С. А. Деоби, є його динамічна природа, окреслена автором у контексті типової для модерністських мистецьких явищ траєкторії канонізації. Також відзначимо, що авторська періодизація цього феномену (поділ на прижиттєвий та посмертний етапи), своєю чергою, дозволяє переконливо вбудувати його в загальну канву модерністської музичної культури ХХ століття та дослідити специфіку інтеграції персонально-стильового феномена у процеси формування її культурної спадщини. Ретельно спланована стратегія системної інтерпретації феномену дебюссізму зумовлює й залучення концепцій розуміння культурної спадщини та механізмів функціонування культурної пам'яті, зокрема у теоретичних напрацюваннях Д. Ловенталя та П. Нора, що відчутно сприяє

розширенню методологічного інструментарію музикознавства. Структурування широкого спектру проблематики роботи логічно спрямовує дослідницький апарат до оновлення і, у підсумку – до розгляду дебюссізму поза межами традиційних позицій усталеного стильового комплексу, скоріше – на рівні культурної моделі відкритого типу, що постійно переосмислюється в діалозі з історичними та політичними контекстами.

Констатуємо логічність, стрункість та послідовність структури дисертації. Робота С. А. Деоби складається зі вступу, трьох розділів (десяти підрозділів), висновків, списку використаної літератури (159 позицій) та додатків. Перший розділ присвячено поняттєвому апарату та історіографії питання. Другий розділ висвітлює історичні, політичні та естетичні контексти формування дебюссізму. Третій розділ зосереджено на рецепції дебюссізму в європейському музичному модернізмі. Зазначена композиційна побудова дисертації забезпечує поступове розгортання дослідницького задуму – від теоретичного осмислення явища до його конкретних музичних репрезентацій. Усі розділи роботи вирізняються ґрунтовним історико-культурним аналізом, науковою коректністю стилю у викладі основних ідей; окрім того – гарним літературним стилем, що дозволяє автору вільно звертатися до динамічних прийомів конструювання тексту, особливо на початку кожного розділу (наприклад, у зіставленні юридичного та культурологічного понять «спадщина», у зануренні в історичні подробиці різних етапів, що вплинули на формування концепції національної ідентичності).

Вдамося до розгляду значущих підсумків роботи. Зіставлення вагнеризму й дебюссізму виконано на багаторівневому підґрунті, що дозволяє розглядати дебюссізм як модерністський форпост у подоланні романтичної естетики й австро-німецького політико-ідеологічного впливу. Також важливим теоретичним внеском роботи С. А. Деоби слід вважати ревізію терміну «орієнталізм» у зв'язку з детально розробленою класифікацією різновидів екзотизму в музиці К. Дебюссі (із виокремленням міфологічного, географічного та регіональних його підтипів). Явище екзотизму є характерним для французької музичної культури з ХІХ століття, що й зазначають американські музикознавці, зокрема Текла Бабяк (Tekla Babyak), на дисертацію якої посилається С. Деоба. Оригінальним є міркування про екзотизм у творчості К. Дебюссі, яке міститься на сторінках рецензованої дисертації. Зокрема окреслюється, що програмність музики, оновлена палітра «екзотичних» прийомів, концентрованих у ладових та тембральних пошуках, сформовані на перетині символізму й імпресіонізму. Саме ці вияви екзотизму стають головними каталізаторами новаторських рішень масштабних опусів композитора (С. Деоба, Дисертація, с. 126). У цьому контексті відзначимо найвиразніші моменти музикознавчих аналітичних спостережень на сторінках другого розділу роботи С. Деоби. Представлені розвідки виокремлюють яскраву

галерею з п'яти творів, що репрезентують риси *музичних образів Фавна*. Автором дисертації переконливо розкрито творчі позиції К. Дебюссі, зведені до архетипного інваріанту міфологічного екзотизму.

Далі С. Деоба розгортає дискурс дебюссізму у панорамному огляді творчості композиторів різних національних шкіл. Вплив поетики і стилістики міфологічного екзотизму Дебюссі простежено у творчості французів, зокрема Альбера Русселя та Жуля Муке, англійців Гренвілла Бантока та Бенджаміна Бріттена, хорватського митця Крешимира Барановича, поляка Кароля Шимановського. Розгляд широкого кола питань не відволікає при цьому від основного фокусу дослідження: дебюссізм позиціонується як складова модерністської культурної спадщини. Аргументуємо цитатою з рецензованої дисертації: «Аналіз взаємозв'язків двох феноменів – універсального (екзотизм) і персонального (дебюссізм) – вкотре дозволяє охарактеризувати картину європейського музичного модернізму як конгломерат різностильових і різноієрархічних явищ» (С. Деоба, Дисертація, с. 135).

З-поміж інших здобутків дисертації відзначимо ґрунтовний аналіз концепту тиші, який дисертант локалізує на перетині різних стильових та естетичних векторів, що вплинули на творчість К. Дебюссі. Послідовно доведено, що композитор вибудовує власні моделі тиші, які суттєво відрізняються від романтичної образності й водночас стають конструктивним чинником його опусів. Дисертант також обґрунтовано вказує на відсутність комплексних розвідок у цій царині, а тому цілком слушно пропонує низку змістових маркерів тиші, що становлять вагому складову позиції наукової новизни роботи.

Третій розділ дисертації є кульмінаційним у підтвердженні основної гіпотези дослідження. Автор простежує, як смерть К. Дебюссі спричинила нову хвилю рецепції його творчості – через газетні некрологи, через діяльність журналу «La Revue Musicale». Не можна оминати увагою й доцільний вибір центрального об'єкта для студіювання рецептивних стратегій – меморіальної збірки «Tombeau de Claude Debussy» (1920 р.), яка функціонує в роботі як своєрідна дослідницька лабораторія. Кожен із десяти її учасників пропонує власне прочитання стильових кодів дебюссізму, що дає дисертанту багатий матеріал для реконструкції цілого спектру їхніх тогочасних композиторських інтерпретацій.

Як засвідчують матеріали дисертації, виявлені автором системні характеристики феномену дебюссізму впливають із копіткого аналізу великого обсягу музичних джерел. При цьому структура роботи та загальна архітектоніка дослідження постає як бездоганно вибудовувана, логічно вмотивована, адекватна досліджуваному предметові й загалом орієнтована на повне розкриття теми через почергове вирішення низки дослідницьких завдань. При цьому загальний вектор наукового пошуку пролягає від широких категоріальних узагальнень до розгляду унікальних, конкретних музичних феноменів.

Апробація результатів дослідження тривала впродовж значного часового відтинку, що підтверджується вагомим переліком публікацій – шістьма науковими працями, серед яких три статті у фахових виданнях (згідно з переліком МОН України), одна публікація в зарубіжному виданні, а також – розділи у двох колективних монографіях. До активів дисертанта належать численні виступи на всеукраїнських та міжнародних конференціях різного рівня, що забезпечили широку апробацію матеріалів у професійному середовищі. Загалом цей напрям діяльності органічно доповнює зміст дисертації й засвідчує не лише високу академічну культуру автора, а й його послідовну позицію щодо популяризації та наукового упорядкування одного із найбільш резонансних явищ музичної культури ХХ сторіччя.

Дисертація С. А. Деоби постає як завершений самостійний науковий проєкт, висновки якого характеризуються цілісністю й послідовністю. Здобувач демонструє неухильне дотримання вимог академічної доброчесності: жодних ознак плагіату чи маніпуляцій із даними не виявлено. Усі зовнішні джерела, на які спирається автор, коректно документовані в науковому апараті. Структура роботи продумана, логічна й адекватна задекларованій меті.

У опонента відсутні зауваження до рецензованої роботи.

У рамках публічного захисту вважаю за доцільне звернутися до автора з такими питаннями:

1. Французький музикознавець Віктор Серов (Victor Seroff) у монографії, присвяченій творчості М. Равеля, виокремлює параметр нової чуттєвості у широкому спектрі інтенсивних та витончених емоцій у мистецькому всесвіті творчості К. Дебюссі¹. Яку позицію, на Ваш погляд, займає *нова чуттєвість* у феномені дебюссізму? У кого з прихильників та послідовників цей параметр виявлений найбільш яскраво?
2. Чи вважаєте Ви, що український контекст дебюссізму існує? Якщо – так, то яким чином він міг би збагатити загальну картину дослідження сукупної культурної спадщини модернізму, зокрема через аналіз творчості тих українських композиторів першої половини ХХ століття, які безпосередньо чи опосередковано взаємодіяли з французькою музичною традицією?

¹ «Усе те, що є дорогоцінним і гідним захоплення в мистецтві Дебюссі, все, що робить його оригінальність глибокою, це нова чуттєвість, чуттєвість дивовижно інтенсивна й витончена, чуттєвість до Природи, яка дозволяє йому викликати душу речей без жодної описовості та напруги; у Післяполудневому відпочинку фавна — палку радість дня, у Хмарах — світлу тишу ночі, рух і тіні хмар, що пропливають над місяцем; у Пеллеасі та Мелізанді — чи то меланхолію та блаженство, розлиті в повітрі заходу сонця, і красу вечора, що виблискує в потоках, чи то глухе биття хвиль у темряві, тремтіння вітру й води, таємницю ночі й моря; чуттєвість до людських вчинків та емоцій; пригадайте ту пронизливу емоцію, той глибокий гуманізм, що становить красу фінальної сцени Пеллеаса». Seroff, V. I. (1953). *Maurice Ravel* (с. 107). Henry Holt and Company. Переклад фрагмента з англ. виконано авторкою відгуку (за допомогою AI-асистента DeepSeek, 2026).

Насамкінець зазначимо, що дисертаційне дослідження С. А. Деоби «Дебюссізм як складова модерністської культурної спадщини» є завершеною, самостійною, теоретично зрілою й науково новаторською працею, результати якої є вагомими для розуміння та подальшого вивчення феномену модернізму в музичній культурі. Враховуючи оригінальність авторської концепції та широту залученого матеріалу, рекомендуємо дисертантові опублікувати основні здобутки дослідження у форматі монографії, що забезпечить повноцінну інтеграцію її ідей до наукового обігу.

Рецензована дисертація повністю відповідає вимогам МОН України щодо кваліфікаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її автор – Деоба Сергій Андрійович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво галузі знань 02 – Культура і мистецтво.

Офіційний опонент:

Кандидат мистецтвознавства,
доцент, завідувач кафедри історії музики
виконавського мистецтва та музикознавства
Київської муніципальної академії музики
імені Р. М. Глієра

Василенко О. В.